

Sven Bislev

3. ØKONOMISK UDVIKLING I INDIEN

3.1. Udvikling

3.1.1. Udviklingsbegrebet

Det, der foretages i nærværende afsnit, er en omdefinering af det gængse udviklingsbegreb (eller af nogle af dem, der findes), idet problemet flyttes inden for den historiske materialismes teori og forsøges defineret der.

Den dominerende anvendelse af udviklingsbegrebet er "udvikling = økonomisk vækst". Det er ikke forbavsende, al den stund økonomisk vækst med sikkerhed gavner de dominerende klasser, de som lever af at tilegne sig merværdi: er merværdien konstant, og øges omfanget af de kapitalistiske produktionsprocesser, øges mængden af merværdi; dette er det eneste sikre, idet de forskellige fordelinger og anvendelser af løn og merværdi varierer med de konkrete forhold.

Der kan laves megen teori om problemerne med økonomisk vækst, både teorier der udelukkende opererer med gængse økonomiske begreber (vækst som en funktion af investeringer) inden for marginalistisk teori og behavioralistisk ideologi (noget med opsparingsvilje og foretagerånd) - og teorier, der bevæger sig uden for dette og analyserer i sociologiske og psykologiske "hindringer" for vækst (således essentielt Myrdal i Asian Drama). Kritikken af disse teorier kan tilsvarende tage udgangspunkt i enten en immanent kritik af de opstillede hypoteser om vækst (1), eller en kritik af det teoretiske felt og de grundlæggende hypoteser (2).

En problemstilling, der tager højde for kritikken, må dels have et adækvat begreb om økonomisk vækst, dels et begrebsfelt, som er dækkende for den problematik, der frembydes af de konkrete "underudviklede" lande. Vækst-begrebet må omfatte dels en opfattelse af, hvad der er den essentielle dynamiske fak-

Sven Bislev

3. ØKONOMISK UDVIKLING I INDIEN

3.1. Udvikling

3.1.1. Udviklingsbegrebet

Det, der foretages i nærværende afsnit, er en omdefinering af det gængse udviklingsbegreb (eller af nogle af dem, der findes), idet problemet flyttes inden for den historiske materialismes teori og forsøges defineret der.

Den dominerende anvendelse af udviklingsbegrebet er "udvikling = økonomisk vækst". Det er ikke forbavsende, al den stund økonomisk vækst med sikkerhed gavner de dominerende klasser, de som lever af at tilegne sig merværdi: er merværdien konstant, og øges omfanget af de kapitalistiske produktionsprocesser, øges mængden af merværdi; dette er det eneste sikre, idet de forskellige fordelinger og anvendelser af løn og merværdi varierer med de konkrete forhold.

Der kan laves megen teori om problemerne med økonomisk vækst, både teorier der udelukkende opererer med gængse økonomiske begreber (vækst som en funktion af investeringer) inden for marginalistisk teori og behavioralistisk ideologi (noget med opsparingsvilje og foretagerånd) - og teorier, der bevæger sig uden for dette og analyserer i sociologiske og psykologiske "hindringer" for vækst (således essentielt Myrdal i Asian Drama). Kritikken af disse teorier kan tilsvarende tage udgangspunkt i enten en immanent kritik af de opstillede hypoteser om vækst (1), eller en kritik af det teoretiske felt og de grundlæggende hypoteser (2).

En problemstilling, der tager højde for kritikken, må dels have et adækvat begreb om økonomisk vækst, dels et begrebsfelt, som er dækkende for den problematik, der frembydes af de konkrete "underudviklede" lande. Vækst-begrebet må omfatte dels en opfattelse af, hvad der er den essentielle dynamiske fak-

tør i en økonomisk vækstproces, dels et begreb for strukturerne sammenføjning, som kan redegøre for sammenhængen mellem økonomi, politik, ideologi og teori. De "underudviklede" lande må fattes i deres konkrete, internationale, historiske situation.

En udviklingsteori i moderne forstand (før 2. Verdenskrig stod ordet udvikling ikke for andet end ord som "bevægelse", "dynamik", "tendens" m.v.) er, selv om den ikke er begrænset til at handle om økonomisk vækst, en meget mekanistisk ting: i selve begrebet ligger en opfattelse af udviklingen som en selvkørende proces, eller i hvert fald en proces der foregår ved hjælp af nogle bestemte, afgrænsede mekanismer, som kun kan udvikle sig i en bestemt retning. Det er desuden en ideologisk teori, i kraft af denne opfattelse om en bestemt retning for udviklingen - en opfattelse som fungerer tilslørende for en bevidsthed om de forskellige alternativer.

Vi kan derfor ikke lave nogen særlig "udviklingsteori": en sådan udgør ikke noget særligt teoretisk felt og kan derfor ikke konstrueres. I virkeligheden fungerer udviklingen (i gammeldags forstand) i "udviklingslandene" som i "i-landene": der er tale om en række processer på alle tre struktur- og praksisniveauer, med dominansforhold, forskydninger, klassekamp, etc. - teoretisk er der ikke nogen fundamental forskel på at analysere den ene og den anden slags land. Det er m.h.t. det konkrete objekt, at vi finder en forskel: de såkaldte u-lande udviser en række konkrete, typiske karakteristika, m.h.t. den økonomiske struktur, politikken og ideologien. Vi kan betegne dem som samfundsformationer i den kapitalistiske verdens periferi, hvormed vi har knyttet an til den af Samir Amin fremstillede teori om akkumulation i verdensskala. Hermed har vi angivet nøgle-begreberne for en analyse af "u-landene": det drejer sig om, med udgangspunkt i teorien om nogle specifikke mekanismer i den internationale økonomi (imperialismeteori) at udlede de økonomiske, politiske og ideologiske implikationer af disse mekanismer - som i det konkrete er helt centrale for samfundsudviklingen i de

pågældende lande. Det er altså ikke "udviklingen", der er noget karakteristisk for de pågældende lande (hurtig økonomisk vækst er jo heller ikke, konkret set, noget karakteristisk for dem, oftest tværtimod!), men den økonomiske afhængighed. Tilsvarende er dennes specifikke mekanismer det eneste, der kan konstituere disse samfundsformationer som et særligt teoretisk objekt.

3.1.2. Imperialismeteorier

Imperialismeteorierne handler om "sammenstød" mellem produktionsmåder, mellem kapitalistiske og ikke-kapitalistiske produktionsmåder. Relationerne mellem disse bygger på manifestationen af nogle modsætninger inden for den kapitalistiske produktionsmåde; når disse er udviklet til et vist niveau, fører de til at der, som et led i den "almindelige" udvidelse af den kapitalistiske produktionsmåde (opløsning af småproduktionen, udvikling af produktivkræfterne, er de "almindelige" former) opstår en tendens til, at kapitalen eksporteres til områder med ikke-kapitalistisk produktionsmåde. Denne tendens opstår samtidig med monopoliseringen og oprettelsen af finanskapitalens økonomiske dominans, idet den ligesom disse er udtryk for et forsøg på at modvirke profitratens faldende tendens. Samtidig er den afhængig af monopoliseringen, etc., for sin udførelse (3).

Forudsætningerne for en profitabel eksport af kapital til de pågældende områder er to: for det første skal der findes en eller anden begyndelse til en kapitalistisk produktionsmåde - ellers er der jo ikke brug for kapital. For det andet skal i denne kapitalistiske produktion produktivkræfternes udviklingsgrad være lav - hvilket er en forudsætning for en høj profitrate. Den første betingelse opfyldes i kraft af handelskapitalismen, som har placeret en mængde cirkulationskapital i områder med dominans af ikke-kapitalistiske produktionsmåder, og som har introduceret pengeøkonomi og derved gjort økonomien udadvendt (alt dette ved hjælp af alle nødvendige, ikke-økonomiske midler) i disse områder (4). Den

anden betingelse kunne synes hurtigt at forsvinde, når vest-europæisk kapital introduceres: de af denne indførte tekniker er meget produktive og kunne således tænkes at føre til en hurtig nivellering af profitraten. Men den særlige form for kapitalistisk udvikling, som finder sted her i kapitalismens periferi, gør at profitraten kan forblive høj, enten på grund af monopolstilling i forbindelse med en råvare (olie, kobber, guld m.v.) eller på grund af sameksistensen med ikke-kapitalistiske produktionsmåder. Disse får nu en helt ny funktion, nemlig den at levere billig arbejdskraft til de kapitalistiske produktionsprocesser i samfundsformationen; billig arbejdskraft er arbejdskraft, der ikke betales efter de reproduktionsomkostninger, der ville gælde, hvis arbejderne var integreret i den kapitalistiske økonomi (5).

Denne form for integration i den kapitalistiske produktionsmådes system skaber for periferien (som altså er de områder, hvor kapitalismen er opstået som følge af et "initiativ", en "aggression" fra de udviklede kapitalistiske samfundsformationer) en række særlige strukturelle karakteristika. For det første er der en væsentlig ulighed i produktivitet mellem de økonomiske sektorer, mellem landbrug og industri, eksport- og hjemmemarkedserhverv, sekundære og tertiære sektorer. Denne ulighed skyldes, at de udviklede landes (centerets) prisstruktur, dannet på baggrund af en hel mængde udlignende mekanismer (for arbejds løn, arbejdstid, profitrate, etc.) gennem verdensmarkedet overføres til periferien, hvor de teknologiske betingelser er anderledes, og hvor de udlignende mekanismer mangler (6).

For det andet er der en manglende sammenhæng mellem de økonomiske sektorer og regioner; vækst i en sektor/region behøver ikke at føre til vækst i andre, udviklingsprocesserne centrerer om de allerede udviklede punkter og kommer ikke af sig selv videre. Grunden er, at hver sektor, hver region, hvert firma er separat integreret med udlandet i stedet for med de andre tilsvarende enheder i den nationale økonomi.

For det tredje er økonomien domineret fra udlandet i flere henseender: handel, finansiering og valuta er tre væsentlige områder, hvor centerets dominans er tydelig. For handelen

gælder, at mens landene i centeret handler mest med sig selv, må periferiens lande hovedsagelig handle med centeret, en handel som, da den for centeret er kvantitativt marginal, foregår hovedsagelig på dets betingelser. Centrets finansiering af størstedelen af investeringerne i periferien - bortset fra de offentlige investeringer i infrastruktur - fører til dels en udenlandsk kontrol over de vigtigste potentielle vækstcentre, dels en eksport af profitter, som belaster betalingsbalancen og gør landet afhængig af udenlandsk offentlig bistand. Denne gives ofte i låneform og er således blot en udskydelse af tidspunktet for belastningen.

For det fjerde er der i periferien en forvridning i retning af produktion for eksport. Dette hænger sammen med centerets handelsmæssige og finansielle dominans, der skaber en større rentabilitet i eksportproduktionen end andre steder.

For det femte en forvridning i retning af uproduktive, "tertiære" sektorer, som skyldes konkurrencen fra de højt produktive industrier i centeret (denne forhindrer produktive investeringer for periferiens kapital), skjult arbejdsløshed (som bevirker en opsvulmning af småhandel m.v.) og de høje jordværdier (idet indkomsten fra jord anbringes i likvid opsparing i stedet for produktive investeringer).

For det sjette en forvridning i retning af "lette" industrigrene og, sekundært, "let" teknik, d.v.s. i retning af industrier, der anvender relativt megen arbejdskraft pr. kapitalenhed, i små enheder.

De tre sidstnævnte strukturelle karakteristika skal ses i sammenhæng med den ulige internationale specialisering, som pålægger periferien en rolle som leverandør af billig arbejdskraft til produktion for centeret.

3.1.3. Planlægning for udvikling

Kolonimagts forsvinden ved opnåelsen af den konstitutionelle selvstændighed for de tidligere kolonier betyder, at et klasse-mæssigt tomrum opstår; det udfyldes kun delvis af

den kapitalistklasse, som efterlades, og som får større spillerum, samt af kolonimagtens tilbageblevne økonomiske agenter. Resten af tomrummet vil statens funktionærer søge at fylde ud ved at konstituere sig som klasse. Afhængigt af de konkrete omstændigheder m.h.t. administrationens, hærens, politiets, retsvæsenets m.v. opbygning og tradition, vil det være et eller flere af disse apparater, som før eller siden må fylde tomrummet op. Det vedbliver nemlig at eksistere, så længe en væsentlig del af økonomien er dirigeret fra udlandet. I lande med en stærk kapitalistklasse vil fænomenet blot slå igennem som en særlig autonomi for bureaukratiet, knyttet til nationalistiske, populistiske eller middelklasse-socialistiske ideologier.

Det er i denne sammenhæng af en særlig stilling for bureaukratiet - der kan gå så langt som konstitueringen af en statsmonopolkapitalistisk dominans - at planlægningen skal ses, for så vidt angår klassekampsfeltet. En anden sammenhæng, som knytter planlægningen (og statsmonopolkapitalismen) teoretisk til de ligeledes benævnte fænomener i centeret, er planlægningens sammenhæng med monopolkapitalismens økonomiske struktur, som på grund af centerets dominans indføjes i periferiens samfundsformationer.

Monopolkapitalismen hviler teknologisk på den "anden industrielle revolution": det vældige spring fremad, som betingedes af udviklingerne i kemisk industri, olieindustri/transport, stålindustri, etc., i slutningen af det 19. århundrede. Videnskaben er blevet en produktivkraft uden sidestykke, og produktionsanlæggenes størrelse og kompleksitet har antaget enorme dimensioner. Det samme har, som følge af netop disse forhold, konsekvenserne af økonomiske kriser, og de økonomiske konsekvenser af politiske konflikter. Samtidig med, at krisernes konsekvenser er vokset, er der en øget mulighed for kapitalisterne for selv at påvirke økonomiske forløb, og for at planlægge produktionen. Denne påvirknings mulighed og forudsigelighed skyldes kapitalens koncentration: enhedernes voksende størrelse, kartelaftaler, indsigt i konkurrenternes strategier, egne muligheder for at dirigere markedet, etc.

Det næste trin i processen mod "orden" og forudsigelighed er da at involvere staten som et middel til ordenens opretholdelse, og som et organ til indsamling af information (7).

Monopolkapitalismen i periferien er naturligvis en særlig form af denne økonomiske struktur. Ligeledes antager de statsmonopolkapitalistiske elementer en særlig karakter, betinget af periferiens strukturelle karakteristika: "samspillet" mellem den statslige kapital, der er anbragt i "tung" industri og infrastruktur, den udenlandske kapital, der dominerer den industrielle produktion, og landbrugskapitalismens eksportprægede struktur, er vigtigst her.

Planlægningsstadiet, det (stats-)monopolistiske stadium, udviser karakteristiske træk i spørgsmålet om statens legitimitet: det drejer sig om en dominans af den udøvende magt over den lovgivende magt. Denne dominans betyder, at den hegemoniske klasse/fraktion har organiseret sin hegemoni i den udøvende magt - som er et magtcentrum og et bestemt funktionsprincip for statens strukturer. Hegemonien opnås bl.a. gennem en ideologisk proces - og tilsvarende er der særlige ideologiske processer forbundne med en dominans af den udøvende magt: særlig en vækst i de karismatiske elementer i statens legitimitet, og en direkte forbindelse inden for repræsentationsforestillingerne mellem staten og de sociale klasser (8).

Planlægningen er et vigtigt middel i monopolkapitalens/statens ideologiske klassekamp mod de undertrykte klasser. I betragtning af den ringe mulighed for en virkelig planlægning/styring af økonomien, som altid gælder i en kapitalistisk samfundsformation (cf. begrebet "anticipatory plans" (9)) synes det rimeligt at antage, at planlægningens hovedfunktion er den ideologiske, idet den økonomiske funktion varetages af den løbende økonomiske politik. Planlægningen har ikke nogen fra denne signifikant forskellig funktion ud over den ideologiske (- som allerede ligger i ordet "plan"). Dette overflødiggør dog ikke et studium af, hvilken rolle planlægningsapparatet spiller inden for statens økonomiske funktion.

Den dominerende ideologi i det (stats-)monopolkapitalistiske samfund er den, ved hjælp af hvilken monopolkapitalen indretter/legitimerer sin hegemoni i samfundsformationen, en hegemoni, som for statens vedkommende er indrettet på den udøvende magts plads. Svarende til dette (og til at monopoliseringen indebærer en udvikling af videnskaben som produktivkraft og en højere grad af organisering i kapitalens økonomiske praksis) kan man betegne den struktur af tanker, forestillinger, vurderinger, m.v., som udgør monopolkapitalens ideologi som "teknokratisme" eller "scientisme". Den indeholder forskellige principper, som muliggør monopolkapitalens hegemoni, d.v.s. dens identifikation med folket - nationen, med almenvellet: en afpolitisering af væsentlige objekter for klassekampen (som reduceres til problemer for økonomisk-teknisk "videnskab"), en reduktion af filosofisk-teoretiske problemer ved hjælp af empirisme, "kvantitativisme" - til tekniske problemer, og en legitimering af kapitalkoncentrationen, der kaldes "strukturrationalisering" og effektivisering.

Planlægningens konkrete ideologi er modificeret med elementer af andre ideologier end den teknokratiske: magtfetischismen (stats-"dirigisme", korporativ ideologi), individualismen (diskussion om demokrati/planlægning), populismen (planlægning som "socialisme", velfærdsstat/social-reformisme). Hver af disse underordnede ideologiske helheder har en egen baggrund i en social classes interesser, men dele af den føjes ind i en helhed af dominerende kapitalistisk ideologi (10).

3.2. DEN INDISKE ØKONOMI

Denne del af fremstillingen vil blive koncentreret om det økonomiske niveau i den indiske samfundsformation efter uafhængigheden. Det sker ud fra en antagelse om, at det er Indiens placering internationalt, som et led i den kapitalistiske periferi, som udgør den dominerende faktor for udviklingen af samfundsformationen - og at de vigtigste mekanismer i denne placering er økonomiske mekanismer. Fremstillingen

koncentreres om konkrete forhold - men heraf følger ikke, at begrebsudviklingen bør standse her; i virkeligheden ligger der en række problematiske begrebsanvendelser i den konkrete beskrivelse, som det vil fremgå af det følgende.

3.2.1. Forholdet mellem de økonomiske sektorer

Samir Amin karakteriserer (jvf. ovf. 3.1.2.) forholdet mellem de økonomiske sektorer som et forhold af manglende sammenhæng og af store forskelle i produktivitet. Produktiviteten kan man få et groft mål for ved at sammenholde antallet af erhvervsaktive i f.eks. landbrug og industri med deres andel af nationalindkomsten. Lige efter uafhængigheden var industrien (incl. minedrift og småvirksomheder, hvilket reducerer forskellen) knap 2½ gang så produktiv som landbruget (11). Det samme var tilfældet i 1960-61 (12). Landbruget er 1961-69 blevet 12% mere produktivt (13), industri m.v. ligeså (14) - der er altså ikke nogen synlig tendens til udligning af produktiviteten for sektorerne som helhed. Ser man på de landbrug, som har gavn af den grønne revolutions tekniske forbedringer, kan man nok der konstatere en produktivitet, der vokser hurtigere end industrien m.v.'s gennemsnit - men tilsvarende vil naturligvis gælde de mest avancerede sektorer af industrien. Særlig signifikant er forskellen i produktivitet mellem den gandhiansk inspirerede småproduktion og de moderne storindustrier.

Den manglende sammenhæng er dels et spørgsmål om en vertikal integration af produktionen, dels et spørgsmål om den akkumulerede kapitals bevægelser mellem sektorerne. Vertikal integration afhænger af: råstofforekomster, teknologi, efterspørgsel/markedsstruktur og ejerforhold. Indien besidder selv de nødvendige råvarer til langt størstedelen af sin industrielle produktion, og råvareproblemer har ikke været nogen hindring for opbygningen af vertikalt integrerede produktionsgrene. Den nødvendige tekniske viden har også været til stede i form af relativt mange uddannede teknikere, og i form af store virksomheder med en lang erfaring i mange forskellige

produktioner. Men den indenlandske efterspørgsel har været et problem: der er i landbruget en så høj grad af selvforsyning og en så lav indtjening, at landbruget kun i ringe udstrækning har kunnet tjene som marked for industriens varer. På det sidste er der kommet gang i landbrugets kapitalisering, hvilket vil sige dets efterspørgsel efter kapitalgoder - men netop samtidig er der åbnet udenlandsk kapital yderligere adgang til at levere disse kapitalgoder. Desuden er det endnu relativt små enklaver, der har del i denne udvikling. Industriens efterspørgsel efter forbrugsvarer fra landbruget er også relativ lille: arbejdernes lønniveau er lavt og deres antal i forhold til landbrugssektoren lille - og kapitalisterne retter i højere grad deres efterspørgsel i retning af luksusvarer, ofte med et højt importindhold. Dette forhold skærpes af den monopolistiske struktur, der koncentrerer profitten på færre hænder. Endvidere skærpes det af, at en temmelig stor del af industrien stadig er på udenlandske hænder - et forhold, der vil blive behandlet nærmere i næste afsnit.

Nogle vækstrater for industri og landbrug kan illustrere forholdet ved at vise, at satsningen i udviklingspolitikken på industrien ikke slår igennem på landbruget:

Vækst i produktionen (15)	Landbrug	Industri
1. Plan (1951/52-55/56) gnst.	4,1% p.a.	6,1% p.a. (51-55)
2. - (1956/57-60/61) -	3,1% p.a.	8,0% p.a. (55-60)
3. - (1961/62-64/65) -	3,3% p.a.	10,8% p.a.
1961/62	2,2% p.a.	8,2% p.a.
1962/63	0,2% p.a.	9,6% p.a.
1963/64	3,4% p.a.	9,2% p.a.
1964/65	+8,1% p.a.	8,8% p.a.
1965/66	+2,7% p.a.	5,3% p.a.
1966/67	0,7% p.a.	0,2% p.a.
1967/68	6,2% p.a.	0,5% p.a.
1968/69	8,4% p.a.	6,2% p.a.
1969	?	7,1% p.a.
1970	?	4,7% p.a.

Samtidig ses det, at tørken slår (forsinket) igennem i industrien - at landbrugets efterspørgsel og især råvareleverancer har betydning for industrien. Væksten i landbrugets produktion kommer i gang samtidig med satsningen på den grønne revolution - herved illustreres statens vigtige direkte rolle i kapitalakkumulationen, i dirigeringen af investeringerne: den grønne revolution er nok en satsning på den private sektor, men det er et initiativ i statsligt regi, ikke nogen "autonom" udvikling inden for økonomien. En sammenhæng mellem sektorerne m.h.t. akkumulation af kapital skulle give sig udtryk i, at den sektor, der spiller den største rolle for akkumulationen skulle investere i den anden og dermed forøge den andens produktivitet - d.v.s. at industrikapitalen skulle investere i landbruget. Det er netop, hvad der ikke er sket, og det er det, der er baggrunden for, at regeringen forsøger at tilføre landbruget kapital i den nye udviklingsstrategi - ikke så meget ved at forøge landbrugets andel i udviklingsudgifterne, som ved at koncentrere landbrugskapitalen. Før den bevidste kapitaliseringspolitik påbegyndtes, skete formentlig mest akkumulering af kapital i landbruget uden for pengeøkonomien - i form af landbrugernes arbejde med at forbedre dyrkningsbetingelserne i lille skala (16). Denne akkumulation kan ikke overføres til industrien - i modsætning til den kapital, der skabes i f.eks. plantageproduktionen. Den har til gengæld i høj grad været udenlandsk ejet. Industrikapitalen er hovedsagelig kommet fra handelskapitalen - og handelskapitalen har været koncentreret i nogle få fællesskaber, hvilket sammen med den lille og usikre efterspørgsel og konkurrencen fra udlandet udgør baggrunden for industrikapitalens tidlige koncentration (17).

3.2.2. Den udenlandske dominans

Virkningerne af den udenlandske dominans på det økonomiske niveau viser sig en lang række steder, og de mekanismer, hvorigennem dominansen virker, er flere; men udenrigshandel og udenlandske investeringer er to konkrete felter,

hvorom man kan centrere beskrivelsen.

3.2.2.1. Udenrigshandelen som dominans-kanal har to hovedfunktioner: den er udbytningsmekanisme (det ulige bytte) og den er mekanisme for afhængighed, i kraft af importbehovet/nødvendigheden af ligevægt på betalingsbalancen.

Det ulige bytte kan illustreres ved et simpelt eksempel: antal, at en indisk arbejder ved 100 timers arbejde fremstiller produkter til en værdi (= pris) af 100£. For disse 100£ kan han i kraft af den højere arbejds løn i Vest-europa kun indkøbe f.eks. engelske varer, til hvis fremstilling der er medgået måske 66 timer^{x)}. Dette bytte implicerer altså en overførsel af værdi fra periferi til center - eller anderledes udtrykt, er det en mekanisme til opretholdelse af en lavere levestandard i periferien, hvor man skal arbejde flere timer for det samme kvantum varer.

Det ulige bytte forudsætter en forskel i arbejds løn, som helt utvivlsomt er til stede mellem Indien og dets handelspartnere. Det kan konstateres allerede ud fra nationalindkomsten pr. capita, der f.eks. i 1970 var ca. 20 gange så høj i Danmark som i Indien (18). USA og Vesteuropa (+ Sterlingområdet) står stadigvæk for over 50% af Indiens eksport og omtrent den samme andel af importen (19).

En vis form af det ulige bytte hviler på en forskel i produktivitet: Indiens traditionelle eksportprodukter (særlig te, jute og bomuld) produceres formentlig med en lavere produktivitet end de traditionelle importprodukter (olieprodukter, metaller, maskiner, industrielle færdigvarer). Forskellen

	x) i eksemplet er antaget flg.:				hvilket giver		
	v	c	m	p	V = P	M	Q
Indien	0,1£	0,5£	0,4£	0,4£	1,0 £	4	2/3
England	0,5-	0,5-	0,5-	0,5-	1,5 £	1	1/2

Hvor v = variabel kapital, c = konstant kapital, m = merværdi, p = profit, V = værdi, P = produktionspris, M = merværdirate, Q = profitrate.

i arbejds løn er her parallel med en forskel i produktivitet. Det ulige bytte i snæver forstand opstår ved en handel med varer, der fremstilles med lige stor produktivitet, men på baggrund af en stor forskel i arbejds løn. Dette gælder en række af Indiens "ikke-traditionelle" eksportprodukter, der kommer fra de "moderne" sektorer af indisk økonomi, over for størstedelen af importen incl. det amerikanske korn, som produceres på højt produktive landbrug. Gennem den indiske eksport overføres altså værdi til det kapitalistiske center; omfanget af overførslerne afhænger af sammensætning af eksporten, forskel i arbejds løn og profitrate etc. og vil ikke blive forsøgt skønnet her. Amin beregner for hele periferien en overførsel på 8 mia. U.S.\$ alene for periferiens eksport af varer fra de ultra-moderne sektorer: olie, miner, moderne plantager. Hans forudsætninger er nogenlunde de samme som i det ovenfor givne eksempel. Indiens eksport af produkter fra moderne industri, miner og plantager var 1969/70 af størrelsesordenen 1 mia. \$ (20). Hvis værdien var gennemsnitlig 30% højere end prisen (som antaget af Amin), ville dette indebære en værdioverførsel på 300 mill. \$ alene for disse produkter, der udgør omkring halvdelen af den samlede eksport, svarende til alle de i 4. Plan nævnte udgifter til elementær uddannelse i hele Indien (at de er med i planen, vil sige at udgifterne går til udvidelse af uddannelsen) for 1969-74.

Det ulige bytte er således et begreb for økonomisk udbytning af periferien. Betalingsbalancen, som nu kort skal omtales, er bare et ord for et konkret mål på nogle årlige betalinger; men dens stilling er noget, som af specifikke årsager har høj prioritet i den kapitalistiske verden. Den specielle økonomiske struktur i periferien giver anledning til en stadig tendens til underskud på betalingsbalancen - og denne tendens bevirker en styrkelse af centerets dominans.

Fra 1948 frem til slutningen af 1. planperiode (1956) viste handelsbalancen et moderat underskud: $\frac{1}{2}$ - 1 mia. Rs., idet eksporten (X) lå omkring $4\frac{1}{2}$ - 6 mia. og importen (M)

omkring $5\frac{1}{2}$ - 7. Under 2. Plan stagnerer X, mens M stiger, i 1962/63 er stillingen: X = 7 mia., M = 11 mia., underskuddet godt 4. Op til -66, d.v.s. slutningen af 3. Plan, når X ikke højere end ca. 8 mia., M vokser til 14 mia. og underskuddet dermed til 6 mia., i.e. 75% af eksporten! En kraftig devaluering er nu nødvendig, men devaluerer 36,5%, og importen falder ca. 25%. En meget aktiv eksportpolitik får eksporten til at stige i de følgende år, og handelsunderskuddet kommer i 70/71 helt ned omkring $\frac{1}{2}$ -1 mia., i kraft af importreguleringer der bl.a. ofte hæfter en klausul om eksportpligt på importtilladelser. Devalueringen fik kun svage inflationsfremmende virkninger, bl.a. i kraft af, at der lagdes en eksportafgift på de produkter, for hvilke der kun kunne påregnes en lav priselastisitet (21).

I f.eks. 1969/70 opvejedes det lave handelsunderskud på 1,8 mia. Rs. (12% af X) af en rente-, afdrags- og profitbyrde m.h.t. udenlandske lån og investeringer på 1,9 mia. Rs. Det totale underskud incl. kapitalposterne blev på 6,4 mia. Rs. Det opvejedes af en udenlandsk bistand (77% lån) på 7,8 mia. Rs. (22).

Af dette eksempel ses udenrigshandelens funktion som dominansmekanisme: forsøget på at industrialisere Indien fører til et stort behov for at importere kapitalvarer, og derved en tendens til et stadig voksende underskud på betalingsbalancen. For at bekæmpe denne tendens må man devaluere, hvorved importen falder og udviklingstakten nedsættes (mangel på kapitalvarer) - uden at eksporten af sig selv går frem (den internationale konkurrence): dertil kræves yderligere forbrug af den knappe bestand af industriel kapacitet, som havde været gavnligere anvendt i produktion for hjemmemarkedet (set ud fra et udviklingssynspunkt). Forsøgene på at omgå denne onde cirkel består i at acceptere udenlandske investeringer eller udenlandske lån ("bistand") dels for ved kapitalimport at stoppe hullet i betalingsbalancen, dels for ved import af teknologi at accellerere udviklingstakten; de nødvendige betalinger til udlandet af renter, afdrag og profiler fører så til, at alle onder optræder samtidig: underskud på beta-

lingsbalancen, skrappe importrestriktioner, forcering af eksportproduktionen, udenlandsk styring af økonomien, voksende gæld, voksende betalingsforpligtelser. Herved vokser behovet for yderligere lån og kreditter, d.v.s. afhængigheden af udlandet.

3.2.2.2. Udenlandske investeringer må også studeres som dels en mekanisme for udøvelsen af udenlandsk dominans over Indien, dels en mekanisme for udbytning, d.v.s. overførsel af økonomisk overskud til udlandet.

Begrebet økonomisk overskud (23) kan være nyttigt i en analyse af udenlandske investeringer. Det faktiske økonomiske overskud består i forskellen mellem samfundets faktiske (aktuelle) produktion og dets forbrug. Det inkluderer således kun den del af merværdien, der akkumuleres, ikke statens uproduktive udgifter og ikke kapitalisternes forbrug. Det potentielle økonomiske overskud er forskellen på, hvad der kunne produceres under givne naturlige, teknologiske og ressource-mæssige forhold, og det nødvendige forbrug. M.h.t. nødvendige udgifter til statsvirksomhed og kapitalisternes forbrug er det således mindre end merværdien - men større m.h.t. en mulig produktionsudvidelse ved en omorganisering af produktionen.

Udenlandske nyinvesteringer i Indien har 1966/67-69/70 tilsammen udgjort 156 mill.\$ (stigende tendens: -66/67 25,8 mill., -69/70 45,1) - men betalingerne til udenlandske investorer har udgjort 1253 mill.\$ (steget fra 291 til 335 i nævnte år) (24). Og så er der kun tale om de betalinger til udenlandske investorer, der sendes ud af landet. En stor del af profitten af udenlandske investeringer bliver, reinvesteres i Indien.

Udbytningen af Indien gennem udenlandske investeringer træder kvantitativt frem i de nævnte tal. Den byrde, de lægger på det indiske samfund, kan illustreres af, at summen af renter og profiler m.v. til udlandet for private kreditter i 1969/70 var 1/7, ca. 14% af summen af Indiens eksport (lægges amortiseringen på statslån til, får vi en samlet gælds-

byrde på 28%). Endvidere anvendes en stor del af de i Indien opnåede profitter til udbetaling af løn til indere og udlændinge med en "international levestandard", d.v.s. et forbrug med en høj importkvote (den private sektor er siden begyndelsen af 60'erne førende m.h.t. toplønninger). Der er altså tale om, at en betydelig del af det økonomiske overskud, der produceres i Indien, føres ud af landet - dels om, at potentielt økonomisk overskud ikke realiseres på grund af kapitalisternes luksusforbrug. At den udenlandske sektors andel af det økonomiske overskud er betydelig, fremgår bl.a. af, at dens gennemsnitlige profitrate er (eller, med forbehold for tallenes alder, var) højere end indiske selskabers: 12,7% for udenlandsk kontrollerede selskaber mod 8,4 for indisk kontrollerede i 1957/61. De udenlandske selskaber opererer ofte i brancher, hvor der er en monopolistisk tillægsprofit at hente - desuden har de en salgsmæssig fordel i at lancere udenlandske produkter, de er ofte mere effektivt drevne, og de har lettere adgang til lånekapital (25).

Dominans - funktionen er et begreb for de udenlandske investeringer som et led i den mekanisme, hvorved centerets bourgeoisie udøver dominans over samfundsformationerne i periferien. Denne dominans består først og fremmest i dets økonomiske magt: dets besiddelse af store mængder kapital, og dets evne til at anvende denne kapital, d.v.s. dispositionen over produktions- og organisations-teknik af høj effektivitet. I mange brancher har centerets bourgeoisie (her: nogle ganske få, store multinationale koncerner) et effektivt monopol på visse teknikker - et monopol der kan bruges til effektivere at udnytte den magt, der ligger i selve kapitalbesiddelsen.

En situationsbeskrivelse for 1961 (26) giver et indtryk af den måde, hvorpå den økonomiske magt konkret udøves. De samlede udenlandske investeringer havde kostet 5.800 mill. Rs.; deres daværende værdi var på over 14 mia. Rs. (nettoimporten af kapital 1948-61: 1,3 mia., reinvesterede profitter 1,8 mia., en værdistigning på allerede investeret kapital på små 4 mia., altså: udlandsgælden øges med 440% af kapitalimporten!).

Deres placering var: 38% i fremstillingsindustri (medicinalvarer, cigaretter og tobak, metal-, tekstil-, el- og gummiindustri), 18% i te, 26% i olie, rest 18%. Et nærmere studium af firmaer og brancher viser, at

- (1) den type industri, der kontrolleres af udenlandsk kapital, er: ny, teknologisk kompleks, patent-beskyttet, med store, ukontrollerede profitmarginer. Mere i produktion af kapitalgoder end i forbrugsvarer, mere know-how end massive kapitalinvesteringer, mere luksusvarer end masseforbrugsvarer.
- (2) Et lille antal store, multinationale firmaer går igen i flere brancher: Hindustan Lever, Burmah Oil, ICI, Dunlop, Firestone, Swedish Match, Montecatini.
- (3) Store udenlandske firmaer agerer ofte som konsulenter og leverandører ved større statslige projekter.
- (4) Hvor udenlandsk kapital har et monopol eller oligopol, griber staten ind, med støtte til indisk kapital eller ved egen deltagelse - en politik der synes mindre markeret i senere år, og som i hvert fald ikke omtales særlig ivrigt i statslige publikationer (27).
- (5) Udenlandsk kontrollerede firmaer har et meget stort antal repræsentanter i statens økonomiske organer.

Den økonomiske magt udøves i et samarbejde mellem firmaer og regeringer. Særlig USA og Verdensbanken har været ivrige for at fremme den private kapitals sag i Indien, og den statslige/internationale økonomiske bistand har her været et effektivt pressionsmiddel (28). Der er her tale om, at den økonomiske magt, som firmaerne besidder i deres hjemlande, anvendes til udøvelse af politisk magt: til direkte tryk på statslige organer, som derefter handler på firmaernes præmisser (28a). Også den indiske stat er udsat for en politisk magtudøvelse til fordel for de udenlandske investeringer - den giver sig udslag i en meget konstant og meget intensiv præference for vestlig, privat projektbistand frem for østlig, selv hvor projekternes omfang og kvalitet derved ned-sættes (29).

Dominansfunktionen udøves således dels ved kontrol over væsentlige dele af Indiens økonomiske overskud, dels ved en politisk magt, der fungerer gennem staternes økonomiske organer (bistandsorganer i USA - økonomiske råd og kommissioner i Indien). Men der er ikke nogen direkte politisk organisering af det udenlandske borgerskab i Indien, og den indiske stat har derfor muligheden for at handle i modstrid med udlændingenes økonomiske interesser, i højere grad end med den indiske storkapital, hvilket den også har gjort. Denne særlige autonomi mindskes lidt af det omfang, hvori indiske firmaer er forbundet med udenlandske i form af associeringsaftaler vedrørende kredit, finansiering, teknologi etc. og derfor har fælles interesser med den udenlandske kapital. I et vist omfang synes disse fælles interesser at vige til fordel for den indiske kapital's egne interesser - hvorved der kan opstå modsætninger mellem indisk kapital på den ene side og regeringen + udlandet på den anden (30).

3.2.3. Udviklingspolitik

Gennemgangen af betalingsbalanceproblemerne og de udenlandske investeringer har demonstreret udadvendtheden i den indiske økonomi; deler man økonomien op i fire sektorer som flg.:

1	2	3	4
eksport	masseforbrug	luksusforbrug	kapitalvarer

- vil man finde, at den essentielle forbindelse i økonomien går mellem sektor 1 og 3 (hvor 3 er defineret ved at være et forbrug, der betales ud fra indkomster fra kapital):

- udenlandske investeringer placeres i høj grad i produktion for sektor 3, hvor efterspørgslen er sikker og der oftest er et monopolistisk marked
- netop den udenlandske kapital har særlig høje profit-rater og særlig gunstige kreditbetingelser, d.v.s. er førende i kapitalakkumulationen

NOTER TIL AFSNIT 3

- (1) F.eks. Myrdals kritik af Rostow, i Asian Drama, 1847 ff.
- (2) Franks kritik af den amerikanske skole
- (3) Lenin, Kap. I-IV
- (4) Amin, Ch. II, Sect. I
- (5) Ibid., 75, 80, 101-02, 104-05
- (6) Resten af dette afsnit er et referat af Amin, 297-335, 197-255
- (7) Delilez, 14 f. (forord af Bettelheim), 44 f.
- (8) Poulantzas, 336-66
- (9) Bettelheim, 147
- (10) Delilez, 39-45, diskuterer samme problem inden for en anden teori, men med bemærkelsesværdigt lignende resultater
- (11) Bettelheim, 2 og 4
- (12) Statistisk Årbog 1970 (Danmark), 500, Ec. Survey, 80
- (13) Ec. Survey, 81
- (14) 4. Plan, 429, Ec. Survey, 92
- (15) 4. Plan, 117 f., 296, Ec. Survey, 14, 81, Bettelheim, 236
- (16) Bettelheim, 277 f.
- (17) Ibid., 62
- (18) Fra Statistisk Årbog og Ec. Survey
- (19) Bettelheim, 305, 4. Plan, 97, 102
- (20) Ec. Survey, 146 f.
- (21) Ibid., 144 ff., 4. Plan, 94 f., 102, Bettelheim, 329
- (22) Ec. Survey, 51 ff., 138 f.
- (23) Baran, 22 f.
- (24) Ec. Survey, 140 f.
- (25) Kidron, 224 ff.
- (26) Ibid., 185-237
- (27) Den indiske regering giver så godt som ingen oplysninger om hverken udenlandsk kapitalers rolle eller sit eget syn på denne rolle: Kidron, 185, 4. Plan og Ec. Survey, passim. For kilder til regeringens holdning, se Eldridge, n. 6 og 7, 255 f.
- (28) Kidron, 162 ff., 117 f., 237, Bettelheim, 312
- (28a) Eldridge, 157
- (29) Kidron, 163 samt forskellige eksempler, passim, se f.eks. referencer i foregående note
- (30) Bettelheim, 312, Eldridge, 159

Litteratur til afsnit 3

(Det understregede er de benyttede forkortelser)

Samir Amin, L'accumulation a l'echelle mondiale, Paris-Dakar 1970

Paul A. Baran, The Political Economy of Growth, New York 1957

Charles Bettelheim, India Independent, London 1968

Jean-Pierre Delilez, La Planification dans les Pays d'Economie Capitaliste, Mouton 1966

Economic Survey 1970-71, Govt. of India Press, Delhi 1971

P.J. Eldridge, The Politics of Foreign Aid in India, London 1969

Fourth (4.) Five Year Plan, PC, Govt. of India, Delhi 1970

André Gunder Frank, Sociology of Development..., Stockholm 1969

Michael Kidron, Foreign Investments in India, London 1965

V.I. Lenin, Imperialismen som Kapitalismens højeste Fase, København 1946

Nicos Poulantzas, Politisk Makt och Sociala Klasser, Göteborg 1968